

SZEMLE

ISZTORIJA VTOROJ MIROVOJ VOJNŰ 1939—1945

(*Vojenizdat, Moskva, 1979. 10. k. 542 o., 56 t., 12 térk.*)

A második világháború története című 12 kötetes műnek a Zrínyi Katonai Kiadó gondozásában 1981-ben megjelenő 10. kötete a második világháború európai hadszínterén zajló eseményeinek befejező (1945 január—májusi) szakaszát tárgyalja, amelynek során a Hitler-ellenes koalíció hadseregei — amelyek között a szovjet fegyveres erők játszották továbbra is a fő szerepet — befejezték a fasiszta Németország szétzúzását.

Az európai háború e szakaszában a döntő események továbbra is a szovjet—német arcvonalon zajlottak le. A szovjet fegyveres erőknek azok a csapásai, amelyeket a visztula—oderai, a kelet-poroszországi, a budapesti, a bécsi, a berlini, a prágai és más támadó hadműveletekben mértek az ellenség hadászati csoportosításaira, biztosították a Wehrmacht főerőinek a gyors megsemmisítését, valamint az európai háború győztes befejezését.

Mielőtt a kötet részletesebb ismertetésébe fognánk, rá kell mutatnunk, hogy a 10. kötet valamennyi fontos megállapítását és következtetését a szerzők gazdag dokumentációval, történelmi anyagokkal, új — a Szovjetunió és más országok levéltáraiból származó — okmányokkal támasztják alá. A kötetben mélyrehatóan elemzik a nagy hadászati műveleteket az arcvonalakon megelőző helyzetet, a felek helyzetét és terveit; feltárják a Szovjetunió és fegyveres erői győzelmének politikai, gazdasági és katonai okait, kiemelik az SZKP vezető szerepét a fasiszmszétzúzásában, a szovjet harcosok és a szovjet nép tömeges hősiességét az arcvonalon és a hátsószakban.

Mint minden eddiginek, a 10. kötetnek is az egyik erőssége a jól áttekinthető táblázat- és jegyzetapparátus, a zömében új fotó- és térképanyag.

A 10. kötet szerzői és szerkesztői egyik fontos feladatuknak tekintették, hogy

kellőképp elemezzék azt a katonai és politikai helyzetet, amely Európában az 1945-ös esztendő elejére, vagyis a döntő ütközetek kezdetére alakult ki. Ebből világosan kirajzolódik az alábbi kép. A szovjet fegyveres erők győzelmei nyomán a háborús vereség előtt álló fasiszta Németországnak az antifasiszta koalíció felbomlásában reménykedő vezetői igyekeztek elkerülni a feltétel nélküli kapitulációt, s ezért a háttérben tárgyalásokat kezdtek Nagy-Britanniával és az Amerikai Egyesült Államokkal egy különbékéről, ugyanakkor végső erőfeszítéseket tettek főerőiknek a szovjet—német arcvonalon való összpontosítására, és foggal-körömmel küzdöttek a szovjet hadsereg feltartóztatásáért. Ismert azonban, hogy a Hitler-ellenes koalíció ellentétei dacára a szövetségesek egységesek maradtak azon törekvésükben, hogy a fasiszta Németország csak feltétel nélkül adhatja meg magát. Ismert azonban az is — s ezt a kötet bő tényanyaggal bizonyítja —, hogy a hitleristák az európai háború befejező szakaszában a szovjet—német arcvonalon 169 (köztük 22 páncélos és 9 gépesített) hadosztállyal és 20 dandárral, a magyar alakulatokkal együtt 3,7 millió emberrel, 56 200 löveggel és aknavetővel, 8100 harcokcsival és rohamlőveggel, 4100 repülőgéppel — vagyis közel kétszer anynyi erővel rendelkeztek, mint a nyugati és az olasz arcvonalon. Ennélfogva 1945 elején továbbra is kétségtelen volt, hogy az európai háború befejező szakaszának döntő — azaz a Reich sorsát és az egész második világháború kimenetelét meghatározó — ütközetei a szovjet—német arcvonalon fognak kibontakozni.

A fentiek alapján tárgyalja és bizonyítja a kötet a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának azt a helyes elgondolását, hogy a szovjet—német arcvonal valamennyi hadászati irányában egyszerre lefolytatandó hatalmas támadó hadműveleteket tervezett és valósított

meg, a főcsapást a központi — a berlini — irányban mérve.

Az amerikai és az angol hadvezetés hadászati terveiről szólva a kötet rávilágít, hogy ezeket Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok uralkodó köreinek a politikai céljai határozták meg, s annak függvényében dolgozták ki őket, hogyan alakultak az események a szovjet—német arcvonalon. Ezért mindaddig, míg a szovjet hadsereg nem lépte át a Szovjetunió határait, a szövetségesek elhúzták a háborút, a másodrendű hadszíntereken folytattak korlátozott haditevékenységet, ám most az angol és az amerikai vezetők igyekeztek minden módon fokozni csapataik támadását keleten, Németország szíve irányába. Ismert azonban, hogy ezt a számítást hogyan húzta keresztül a németek támadása az Ardenneknben, és hogyan segített bajba jutott szövetségesein a Szovjetunió az előrehozott 1945-ös januári támadással.

Ami a hitlerista hadvezetést illeti, az a legharcképesebb csapatait keleten összpontosítva, gyors ütemben készült a védelemre. Eközben azonban a fasiszta vezetés szarvas hibákat követett el a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása szándékainak a megítélésében. Hitler és közvetlen környezete arra számított, hogy keleten a fő hadiesemények a szovjet—német arcvonal északi és déli szárnyán, s nem pedig a középen fognak kibontakozni.

Egy korlátozott terjedelmű ismertetőben sajnos nincs mód arra, hogy az európai háború befejező szakaszának a 10. kötetben tárgyalt nagy hadászati hadműveleteit — a visztula—oderait, a kelet-poroszországit, a budapestit, a bécsit, a berlinit és a prágait — akár csak krónikaszerűen is áttekintsük. Ezért inkább e hadászati műveletek sajátosságait igyekszünk megvilágítani.

Az egyik ilyen lényeges sajátosság — a kelet-poroszországi hadművelet kivételével — az volt, hogy a lefolytatás időtartama 23—30 nap között mozgott, ami a csapatok napi 25 kilométeres (a páncélos csapatoké 20—40 kilométeres) támadási ütemét jelentette. További sajátoságnak említhetjük meg, hogy a harcokcsihadsergeket rendszerint az összefegyvernemi seregtestek előtt jelentős távolságokra és tömegesen alkalmazták, ami a szovjet csapatok gyors ütemű támadásának a biztosítása mellett ugyanakkor megnehezítette az ellenség számára a tartalékokkal való manőverezést, s kedvező körülményeket teremtett az ellenséges csoportosítások részenkénti szétzúzásához.

1945-ben az ellenség bekerítésének és felszámolásának a módszerei igen válto-

zatosak voltak. Mégis a legjellemzőbb valamennyi hadműveletre az volt, hogy úgy kezdődtek, hogy erős csapásmérő csoportosításokkal egyszerre több irányban áttörték az ellenség védelmét. Ezután mély előrehatolással a szovjet csapatok több, egymáshoz csatlakozó terepszakaszon széttagolták és egymástól elszigetelték az ellenség arcvonalát. Ez lehetővé tette a támadás találkozó irányokban való kifejlesztését a céllal, hogy a harcászati és a hadműveleti mélységben nagy hitlerista csapattömegeket kerítsenek be.

Az említett időszakban lefolytatott hadműveletek sajátosságaként említhetjük meg azt is, hogy a célok elérésében fontos szerepet játszottak a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának a kezében levő hadászati tartalékok, ezek ügyes és hozzáértő összpontosítása és bevetése a legfontosabb irányokban és a döntő pillanatban. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a szovjet hadvezetés művészién hajtotta végre a csapatok — egész frontok — hadműveleti-hadászati átcsoportosítását, amire a legszemléletesebb példa a 2. Belorusz Front Gdynia körzetéből történő átcsoportosítása az Odera alsó folyásához, a berlini hadművelet előtt.

A 10. kötet több fejezetben foglalkozik a Szovjetunió szövetségeseinek az európai háború befejező szakaszában a Nyugat-Európában és Olaszországban lefolytatott hadműveleteivel, atlanti-óceáni és földközi-tengeri tevékenységével. Ezzel kapcsolatban a szerzők rámutatnak az amerikai és az angol fegyveres erők hadművészetének azon sajátosságára, hogy e fegyveres erők hadvezetései igen nehezen tudták — a köztük levő ellentmondások és az ezek szülte bizalmatlanság miatt — kidolgozni a koalíciós hadászat egyeztetett terveit.

Általában vizsgálva a Hitler-ellenes koalíció országainak 1945-ös hadművészetét, a kötet szerzői rámutatnak: e hadművészet a koalíciós országok hadigazdasági potenciáljával és felhalmozott harci tapasztalataikkal szoros összefüggésben fejlődött. A szovjet, az amerikai és az angol fegyveres erőknek az európai háború befejező szakaszában végrehajtott hadászati támadó műveletei együttesen eredményezték a Wehrmacht teljes szétzúzását.

A 10. kötet záró részeiből világossá válik az olvasó előtt, hogy a szovjet fegyveres erők által a tárgyalt szakaszban aratott győzelmek jelentősége közel sem merült ki abban, hogy porrá zúzódtott a náci hadigépezet és hogy befejeződött Európában a háború. A Szovjetunió győzelme hozta meg sok népnek a hitlerista

megszállás alóli felszabadulását, s adott lendületet az európai ellenállási mozgalom további szélesedéséhez.

Végül hangsúlyozni kell az ismertetett kötetnek a maga tárgyilagosságában és szigorúan tudományosan alátámasztott következtetéseiben testet öltő pártosságát és harcoságát. Az európai háború befejező szakaszának az eseményei ugyanis különös erővel vonzzák sok nyugati ország kutatóinak is az érdeklődését. Ez azért is természetes, mert ezekkel az eseményekkel szorosan összefüggnek a háború utáni Európa berendezkedésének legfontosabb problémái a nemzetközi

kapcsolatok jellege, a világ erőviszonyainak a szocializmus javára történő eltolódása. És mivel e kutatók közül munkájukban sokan meghamisítják 1945 eseményeit, a krími és a potsdami konferencia határozatait, a szovjet fegyveres erők győzelmének a jelentőségét, éppen ezért igen értékes az elméletileg magas követelményeknek megfelelően és tudományosan összeállított 10. kötet objektív, az eseményekben való tájékozódáshoz biztos támaszt adó és a marxista történelemtudományt értékesen gazdagító anyaga.

Sörös Lajos

CSORBA CSABA

VÁRAK A HEGYALJÁN

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980. 194. o.)

Tokaj, Szerencs, Ónod várainak történetét dolgozta fel a szerző rendkívül gazdag irodalomjegyzék közreadásával. A könyv érdeklődésre tarthat számot, hiszen a Hegyalja történelmünk során sokszor volt súlyos csaták színhelye. Erőségei közül Tokaj neve már az Árpád-korban ismert. A múltba kalauzoló feldolgozás végigkíséri az olvasót a táj hadtörténelmi vonatkozású eseményeinek színterén. Muhinál szenvedtek vereséget IV. Béla hadai, itt küzdöttek Bocskai, Bethlen, Thököly, Rákóczi csapatai. E harcok megvívásánál kulcsszerepet játszó három vár körül a 17. század során hajdútelepülések gyűrűje alakult ki. Az ország szabadságáért küzdő Rákócziaknak legfőbb segítői a „hajdúk” és a Hegyalja népe volt. E tájon küzdöttek Esze Tamás „mezítlábasai”, akikről sajnos megfeledkezett a szerző, pedig emléküket számos históriás ének is őrzi.

A nagyon tömör, csaknem lexikális feldolgozást olvasmányosabbá tette volna néhány olyan esemény leírása, mely mentes a nevek és dátumok halmazától. Bátorkodtam ezt így megfogalmazni, annál is inkább, mert a könyv olvasása során néhány esetben zavaróan hatottak a számok és nevek. Hihetetlen, de van számos olyan oldal, ahol felszáznál több az adat. A 25. oldalon hetvenkettő személy-, illetve területnév, tizenegy dátum (évszám) plusz még egy térkép-vázlat kb. húsz településnévvel. Az ilyen adattömeg

zavarja az események követését, hiszen nincs történet, amelyhez kötődne az olvasó emlékezte.

Az alig 150 oldalt kitevő szövegi részhez 531 irodalmi utalás készült, ami tudományos ismeretterjesztő műveknél szokatlan mennyiség.

Hogy hadtörténelmi feldolgozásoknál mennyire szükséges a térképgyűjteményekben történő kutatás, arra már több cikk és tanulmány bizonyító erővel felhívta a kutatók figyelmét. Ezt ismételtlen bizonyítandó: néhány — korábban nem publikált — váralaprajz, vagy egykori környéktérkép jobban gazdagította volna a Hegyalja bemutatását, mint a Balla György gyűjtéséből közölt vázlat, avagy „Míg János Zsigmond északon hadakozott a Dél-Tiszántúlon a törökök elfoglalták Gyulát” címmel bemutatott gyulai vár.

Igaz, amint a szerző írja, hogy Szerencs bencés apátságát a 16. század derekán erősíti meg és alakítja várrá Németi Ferenc, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az itt tárgyalt objektumtól D-re (alig 3 km) van egy földvár, mely az első katonai felmérés térkép-szelvényén jelkulcsi ábrázolással és „Alte Schanz oder Schl. Szerencs” kiegészítő felirattal fellelhető. Az itt végzett régészeti feltárások a földvár Árpád-kori eredetére utalnak. Megtévesztő a szerzőnek azon közlése, miszerint az „Árpád-hegyen” földvárra utaló nyomok láthatók.